

УДК 343.352:343.8

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2026.01.2.61>

КОРУПЦІЙНІ РИЗИКИ В ДІЯЛЬНОСТІ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ ТА ШЛЯХИ ЇХ УСУНЕННЯ

Івашко С.В.,

*кандидат юридичних наук, доцент,**завідувач кафедри кримінально-виконавчого та кримінального права,**Пенітенціарна академія України, м. Чернігів, Україна*

ORCID: 0000-0003-2547-9276

Івашко С.В. Корупційні ризики в діяльності кримінально-виконавчої системи України та шляхи їх усунення.

У статті розглянуті корупційні ризики у діяльності кримінально-виконавчої системи України. Враховано, що правовий режим воєнного стану, який був введений на території нашої країни у зв'язку з агресією росії, вплинув на економіку нашої країни, політику, а також соціальну та правову сфери.

Відмічено, що повномасштабна війна вплинула і на стан корупції, а також на ставлення громадян до цього соціально-негативного явища. Зазначено, що запобігання та протидія корупційним проявам залишається однією з найактуальніших соціальних проблем у нашій країні. Наголошується на тому, що корупційні ризики також видозмінились з початком повномасштабного вторгнення росії на територію нашої країни. Констатовано те, що корупційні ризики у функціонуванні кримінально-виконавчої системи, як інституційної системи органів і установ, що забезпечують виконання покарань призначених судом, також зазнали змін.

Доведено необхідність знань правової природи корупційних ризиків з метою розроблення наукових заходів, їх подальшого практичного втілення задля визначення реальних шляхів до їх усунення. Підсумовуючи, автор статті зосереджує увагу на тому, що корупційні ризики є відповідною сукупністю умов, за яких посадова особа, будучи наділеною законодавчо визначеними повноваженнями, може вчинити корупційне кримінальне правопорушення чи інше правопорушення, пов'язане з корупцією.

Корупційні ризики у кримінально-виконавчій системі мають свою специфіку, оскільки ця сфера державної діяльності має специфічні функції та завдання, а тому й шляхи усунення та нейтралізації цих корупційних ризиків є спеціальними. Закритість цієї системи, особливість взаємин у колективі між собою, а також у взаєминах між посадовими особами та особами щодо яких здійснюється кримінально-виконавчий вплив і є визначальним фактором, що дозволяє виокремити особливість корупційних ризиків у кримінально-виконавчій системі. Не останнє місце у цьому належить специфічним дискреційним повноваженням персоналу кримінально-виконавчої системи по відношенню до засуджених осіб.

Існування корупційних ризиків обумовлене наявністю режимності установ, що є необхідним для виконання завдань, передбачених законодавством.

Ключові слова: воєнний стан, ДКВС України, запобігання, злочинність, корупційне кримінальне правопорушення, корупція, кримінально-виконавча система України, корупційні ризики, протидія.

Ivashko S.V. Corruption risks in the activities of the criminal executive system of Ukraine and ways to eliminate them.

The article examines corruption risks in the activities of the Criminal Executive System of Ukraine. It is taken into account that the legal regime of martial law introduced on the territory of Ukraine in connection with the aggression of the Russian Federation has affected the country's economy, politics, as well as social and legal spheres. It is noted that the full-scale war has also influenced the level of corruption and public attitudes toward this socially negative phenomenon.

It is emphasized that the prevention of and counteraction to corruption manifestations remain among the most pressing social problems in Ukraine. Attention is drawn to the fact that corruption risks have also transformed since the beginning of the full-scale invasion of the Russian Federation into the territory of Ukraine. It is stated that corruption risks in the functioning of the Criminal Executive System, as an institutional system of bodies and institutions responsible for the execution of court-imposed sentences, have likewise undergone changes.

The necessity of understanding the legal nature of corruption risks is substantiated in order to develop scientific measures and ensure their further practical implementation aimed at identifying

effective ways to eliminate such risks. In conclusion, the author focuses on the fact that corruption risks constitute a set of conditions under which an official, being vested with legally defined powers, may commit a corruption-related criminal offense or another offense related to corruption.

Corruption risks in the Criminal Executive System have their own specificity, since this sphere of state activity performs special functions and tasks; therefore, the methods of eliminating and neutralizing such risks are also specific. The closed nature of this system, the peculiarities of internal relations within staff collectives, as well as interactions between officials and persons subjected to criminal-executive influence, are determining factors that make it possible to distinguish the specific features of corruption risks in the Criminal Executive System. A significant role in this regard is played by the specific discretionary powers of the personnel of the Criminal Executive System in relation to convicted persons.

The existence of corruption risks is conditioned by the regime-based nature of institutions, which is necessary for the fulfillment of tasks stipulated by law.

Key words: martial law, State Criminal Executive Service of Ukraine, prevention, crime, corruption-related criminal offense, corruption, Criminal Executive System of Ukraine, corruption risks, counteraction.

Постановка проблеми. Питанню рівня корупції, запобіганню та протидії цьому негативному явищу останніми роками приділяється багато уваги у нашій країні як науковцями так і практичними працівниками. Це пов'язано з тим, що рівень корупції в Україні залишається на досить високому рівні і це не може не викликати занепокоєння як українського суспільства так і міжнародної спільноти.

Особливо болючим залишається питання високого рівня корупції в умовах сьогодення, в умовах існування правового режиму воєнного стану, введеного в зв'язку з війною росії проти України. З таким рівнем корупції це соціально- негативне явище загрожує національній безпеці, а також конституційному ладу нашої країни. Тому питання щодо запобігання та протидії корупційним проявам є однією з найактуальніших соціальних проблем України.

Стан війни вплинув на економіку, політику, соціальну та правову сфери нашої держави. Не оминув стан війни і рівень корупції, а також ставлення громадян до цього негативного явища. Корупційні ризики, які існували у нашій країні до війни, видозмінились та стали знаходити своє відображення у інших формах. Зазнали змін корупційні ризики і в діяльності та функціонуванні кримінально-виконавчої системи як інституційної системи органів і установ, що забезпечують призначених судом виконання кримінальних покарань та реалізацію правового статусу засуджених, їх виправленню та ресоціалізацію.

На особливостях корупційних ризиків у кримінально-виконавчій системі України та шляхах їх усунення ми і зупинимось у даній статті.

Метою дослідження є з'ясування особливостей корупційних ризиків у діяльності кримінально-виконавчої системи України в умовах сьогодення, тобто в умовах правового режиму воєнного стану, а також визначення шляхів їх усунення.

Стан опрацювання проблематики. Теоретичним підґрунтям дослідження питання корупційних ризиків, детермінантів вчинення корупційних правопорушень стали праці вітчизняних вчених, таких як: О. Бандурка, М. Бажанов, Ю. Баулін, Л. Багрій-Шахматов, І. Богатирьов, О. Бусол, Р. Вереша, В. Василик, В. Гаращук, П. Гега, В. Глушков, В. Голіна, І. Даньшин, О. Дудоров, О. Джужа, В. Дрьомін, А. Закалюк, В. Зеленецький, А. Зелінський, О. Кальман, М. Камлик, О. Колб, О. Костенко, Т. Корнякова, В. Корж, О. Литвак, В. Лисенко, М. Мельник, В. Навроцький, С. Омельченко, А. Редька, О. Соколенко, І. Сервецький, В. Сташис, В. Тацій, О. Шкута та ін.

Значні наукові доробки зазначених вчених містять низку системних положень, які стосуються запобігання злочинності в Україні, корупційній злочинності, детермінантів її вчинення, виокремлення корупційних ризиків, у тому числі у кримінально-виконавчій системі України.

Виклад основного матеріалу. Питання корупційних ризиків у діяльності правоохоронної системи постійно перебуває у полі зору науковців нашої країни. Це пояснюється тим, що рівень корупції у нашій державі не зменшується. У зв'язку з військовою агресією росії проти нашої країни та з врахуванням пропозиції Ради національної безпеки і оборони України, у відповідності зі ст. 106 Конституції України, а також Закону України «Про правовий режим воєнного стану», Указом Президента України №64/2022 від 24.02.2022 було введено воєнний стан [1], який неодноразово продовжувався та діє на даний час.

За наявності воєнного стану корупційні ризики у діяльності правоохоронної системи в цілому, та у кримінально-виконавчій системі зокрема, дещо видозмінились, відображаючи зміни соціально-економічного та правового простору суспільства. Питання корупційних ризиків, перш за все, тісно пов'язано з причинами та умовами, які сприяють вчиненню кримінальних правопорушень.

У кримінологічній науці сукупність причин та умов, які зумовлюють існування й розвиток злочинності, визначають як детермінанти. Термін походить від латинського *determinare*, що означає «визначати», «обмежувати», «відокремлювати». Звідси, детермінація злочинності визнається як процес взаємодії різнорідних соціальних та природничих факторів (детермінант), що має своїм наслідком існування злочинності, її систематичне відтворення, появу новітніх її різновидів, форм прояву, негативних зміни у стані (зростання рівня, ускладнення структури, географії тощо) [2].

Всім відомий вислів Чезаре Беккарія про те, що краще запобігати злочинам, ніж карати за них [3]. На думку поіменованого видатного італійського філософа та кримінолога, оскільки справжня мета покарання полягає не у відплаті, а у недопущенні вчинення нових правопорушень, саме цим і визначається пріоритет превенції над репресією. Тому, завдання держави полягає у винайденні реальних механізмів запобігання корупційної злочинності, шляхом впливу на детермінанти даного виду кримінальних правопорушень, а також нейтралізацію корупційних ризиків.

Корупція – проблема №2 у нашій країні. Безсумнівно, для всіх є зрозумілим, яка головна проблема нашої країни на даний час – це зовнішній ворог, який приніс у наш дім біду, нещастя та смерть. Корупція, її прояви у всіх сферах суспільного життя є внутрішнім ворогом, який є не менш небезпечним, ніж зовнішній ворог. На переконання автора статті, корупція є соціально-політичним явищем, притаманним всім державам світу. Корупція існувала, існує і буде існувати до того часу, доки існують держави як форми організації політичної влади, що покликані впорядкувати суспільні відносини на певних територіях. Це потрібно прийняти кожному. Питання полягає не в існуванні корупції як негативного явища, а у її масштабах, злочинних проявах у всіх сферах суспільного життя держави. Порівнюючи існування корупції в державі з організмом людини, можна уявити це негативне правове та соціально-політичне явище як шкідливі бактерії, які є в кожному організмі людини, потрапляючи із навколишнього середовища. Ці шкідливі бактерії можуть перебувати у неактивному стані і не заважати існуванню корисним бактеріям. Але, якщо організм людини буде ослабленим через зниження імунітету, шкідливі бактерії починають активуватись, вражати один за одним органи організму людини. Якщо не вжити кардинальних заходів і не допомогти корисним бактеріям, наслідки активності шкідливих бактерій будуть неприємними. Так і з корупцією. Вона існує і буде існувати. Жодна із наявних у світі політичних систем не має виключного імунітету від корупційних проявів. Питання лише у обсягах реального впливу корупції на соціальну, політичну, економічну сфери життєдіяльності країни. Тому, завдання кожної із країн світу полягає у нормативно-правовому та реальному обмеженні впливу корупції на життєдіяльність країни. Отже, у нашій країні потрібні реальні інструменти та механізми запобігання та протидії цьому соціально-негативному явищу. Більш прискіпливою повинна бути звернута увага до створення механізмів запобігання корупційних проявів у кримінально-виконавчій системі України, оскільки саме ця державна інституція має відносно замкнене середовище, великий обсяг дискреційних повноважень працівників та відносно обмежений контроль з боку суспільства. За аналогією з політичними системами, кримінально-виконавча система не має і не може мати повного імунітету від корупційних проявів. Питання лише у обсягах та характері протиправних корупційних діянь.

Для визначення правової природи корупційних ризиків доцільно дослідити етимологію цього поняття. Прийнято вважати, що корупційні ризики – це така сукупність умов, за яких у певній ситуації посадова особа, яка законодавцем наділена певними повноваженнями, може вчинити корупційне правопорушення чи інше правопорушення, пов'язане з корупцією. Тобто, це можливість вчинити посадовою особою діяння з ознаками корупції за певних, сприятливих для посадової особи умов. Як правило, такі умови виникають через недоліки в організації роботи, коли посадова особа може вчинити корупційне кримінальне правопорушення і це залишиться непоміченим для колег, а також для її керівника. Іншими умовами, сприятливими для вчинення корупційних правопорушень, може бути недостатній контроль за дотриманням як законодавства в цілому так і безпосередніх посадових інструкцій зокрема, посадовою особою, яка схильна до вчинення корупційного правопорушення. З врахуванням цього, можна виокремити основні ознаки корупційних ризиків. До таких слід віднести існування можливості використовувати посадовою особою своїх повноважень усупереч інтересам служби для задоволення своїх приватних інтересів. Це стає можливим за наявності прогалин у контролі за діяльністю посадової особи, а наслідком таких протиправних дій є шкода, яка спричиняється переважно державним інтересам або ж інтересам окремих громадян. Існують корупційні ризики, які є характерними виключно для сфери державної служби. До них прийнято відносити виникнення конфлікту інтересів, безконтрольність за діяльністю посадової особи, наявність певних дискреційних повноважень, а також недоброчесність поведінки посадової особи.

Саме з недоброчесністю поведінки пов'язують усвідомлене ігнорування моральних критеріїв поведінки при виконанні безпосередніх службових обов'язків. У основі недоброчесної поведінки

лежить бажання збагатись, поліпшити своє матеріальне становище за рахунок виконання своїх службових обов'язків всупереч державним інтересам, всупереч інтересам служби.

Разом з тим, слід відмітити, що корупційні ризики у кримінально-виконавчій системі мають свою специфіку, особливість, на якій ми і зупинимось нижче. Основною особливістю корупційних ризиків у кримінально-виконавчій системі є те, що ця сфера державної діяльності має свою специфіку в силу тих функцій і завдань, які законодавець покладає на неї. Закритість цієї системи, особливість взаємин у колективі між собою, а також у взаєминах між посадовими особами та особами щодо яких здійснюється кримінально-виконавчий вплив і є визначальним фактором, що дозволяє виокремити особливість корупційних ризиків у кримінально-виконавчій системі. Не останнє місце у цьому належить специфічним дискреційним повноваженням персоналу кримінально-виконавчої системи по відношенню до засуджених осіб. Існування корупційних ризиків обумовлена наявністю режимності установ, що є необхідним для виконання завдань, передбачених законодавством. Наявність режиму значно ускладнює здійснення моніторингу за дотриманням конституційних прав і свобод громадян в умовах ізоляції від суспільства. Існування режиму в установах впливає на здійснення відповідними громадськими організаціями дослідження запобігання обмеження прав засуджених, що, в свою чергу, дає можливість персоналу кримінально-виконавчої системи приховувати зловживання, а також ті порушення, які вже мають місце.

Наступним корупційним ризиком у кримінально-виконавчій системі є наявність широких дискреційних повноважень персоналу кримінально-виконавчої системи. Ці повноваження дають можливість діяти на власний розсуд працівника. Досить часто ці повноваження не конкретизовані у службових інструкціях, що, в своїй сукупності, і створює передумови для вчинення корупційних правопорушень. Ці повноваження дають можливість на власний розсуд оцінювати певний юридичний склад, надавати юридичному складу оцінку, що є наслідком виникнення чи зміни правовідносин. У переважній більшості це стосується можливості застосування заходів заохочення або стягнення до засудженої особи. Адже від наявності у особи заходів стягнень чи заохочень залежить, у тому числі, можливість достроково бути звільненою від відбування покарання. Цей корупційний ризик є одним із основних в діяльності персоналу.

Для прикладу. «Першого заступника-заступника начальника Менської виправної колонії (№ 91) з нагляду та безпеки, охорони та оперативної роботи Б. визнано винним за одержання хабара (ч. 3 ст. 368 КК України) і призначено покарання у вигляді 5 років позбавлення волі. За даними досудового розслідування, у червні 2016 року посадовець пенітенціарної служби, достовірно знаючи, що у засудженого настали підстави для застосування пільг у вигляді заміни невідбутої частини покарання більш м'яким (ст. 82 КК України), висунув йому вимогу сплатити неправомірну вигоду в розмірі 2 тис грн. За ці кошти Б. мав прийняти позитивне рішення на користь засудженого. У липні відповідна комісія Менської колонії направила матеріали до суду щодо умовно-дострокового звільнення одного із засуджених. Пізніше цей ув'язнений перерахував 2 тис. грн на банківський рахунок, наданий першим заступником начальника Менської виправної колонії. Крім цього, у листопаді 2016 року Б. вимагав і одержав 1 тис. грн від ув'язненого Менської виправної колонії за зняття раніше накладеного дисциплінарного стягнення. Кошти також були перераховані на банківську карту» [4].

Інший приклад. «За принципової позиції прокурорів Чернігівської обласної прокуратури 5.01.2021 до суду скеровано обвинувальний акт стосовно одного із заступників начальника ДУ «Менська виправна колонія (№9 1)», обвинуваченого у вчиненні корупційного кримінального правопорушення, передбаченого ч. 3 ст. 368 КК України. Під час розслідування встановлено, що правоохоронець з метою власного незаконного збагачення вимагав та отримав від засудженого, що відбував покарання в ДУ «Менська виправна колонія (№ 91)», неправомірну вигоду в сумі 23 тис. грн. за використання свого службового становища та пов'язаних з цим можливостей. Зокрема, задля зняття дисциплінарного стягнення, заохочення засудженого та позитивного вирішення комісією питання про застосування до останнього пільг, передбачених КВК України. З метою конспірації злочинних дій, засуджений за вказівкою правоохоронця здійснював перерахування грошових коштів на картковий рахунок особи, яка працювала в продовольчому магазині при установі виконання покарань, після чого особисто отримував від неї неправомірну вигоду. Обвинуваченого викрито 17.11.2020 при отриманні чергової суми хабара. Його дії кваліфіковано за ч. 3 ст. 368 КК України як одержання службовою особою неправомірної вигоди для себе за вчинення такою службовою особою в інтересах того, хто надає неправомірну вигоду, дій з використанням наданого їй службового становища, вчинене службовою особою, яка займає відповідальне становище, поєднане з вимаганням неправомірної вигоди [5]. Такі випадки, на жаль, є непоодинокими.

Наступною ознакою дискреційних повноважень персоналу по відношенню до засуджених є вчинення неправомірних дій, які пов'язані з фальсифікацією документів, а саме рапортів, характерис-

тик та висновків для отримання засудженими особами пом'якшення покарання чи їх умовно-дострокове звільнення. Всупереч інтересам служби працівниками кримінально-виконавчої системи можуть вчинятись такі протиправні дії, наслідком яких є неправомірне отримання засудженими пом'якшення покарання чи інші пільги, що суперечать чинному законодавству, спричиняє шкоду охоронюваним законом державним інтересам.

Розглянемо корупційні ризики, які можливі у кримінально-виконавчій системі у сфері адміністративно-управлінської діяльності. Ця сфера діяльності забезпечує належну фінансову складову діяльності системи. Основним ризиком, який існує у цій сфері, є проведення непрозорих закупівель харчування, одягу, будівельних матеріалів, обладнання. У цих протиправних схемах часто використовуються проведення тендерних закупівель з порушенням процедури з наперед визначеним переможцем торгів. Як наслідок цього, мають місце так звані відкати. А якщо мова йде про будівництво чи закупівлю харчування, одягу, мова йде про завищення закупівельної вартості. У результаті всіх цих протиправних дій відбувається непрозоре використання бюджетних коштів.

Особливо актуальним використанням бюджетів всіх рівнів з дотриманням вимог законодавства є на даний час, коли наша країна перебуває у правовому режимі воєнного стану, введеного у зв'язку з повномасштабним вторгненням росії. В умовах війни, коли більшість бюджету нашої країни використовується для потреб Збройних Сил України, для підтримання обороноздатності нашої держави, правильне і раціональне використання бюджетних коштів повинно здійснюватися в умовах високої прозорості та належного контролю з боку суспільства. Разом з тим, воєнний стан у нашій країні призвів до виникнення низки інституційних проблем у кримінально-виконавчій системі. Однією з таких проблем став обмежений доступ правозахисників, громадськості до установ виконання покарань, особливо до тих, які знаходяться на межі зони бойових дій або неподалік від місць бойових зіткнень. Здійснення відвідувань установ зазначеними суб'єктами запобігання корупційних правопорушень у кримінально-виконавчій системі є проблемними з огляду на бойові дії. Тому, на нашу думку, підлягає посиленню на законодавчому рівні відповідальність службових осіб, у тому числі і службових осіб кримінально-виконавчої системи, за протиправні дії, пов'язані з незаконним використанням бюджетних коштів всіх рівнів, а також використання гуманітарної допомоги, яка надходить від країн-донорів.

Взагалі, наявний високий рівень корупційних проявів у нашій країні дає підстави вважати про доцільність законодавчого визначення та окремого дослідження корупції як виду кримінальних правопорушень із закріпленням відповідного розділу у особливій частині КК України. На думку автора статті, це дозволило б більш ефективно досліджувати проблеми у запобіганні корупційним проявам та нейтралізації корупційних ризиків, у тому числі у діяльності кримінально-виконавчої системи через призму комплексного кримінологічного та кримінально-правового напрямів. Оскільки корупція є політичним, економічним, правовим та соціальним явищем, її дослідження потребує міжгалузевого підходу. Окрім кримінології та кримінального права корупція вимагає дослідження соціологією, політологією, адміністративним та конституційним правом.

Висновки. У статті було досліджено питання корупційних ризиків у діяльності кримінально-виконавчої системи України в умовах сьогодення – наявного правового режиму воєнного стану, а також зазначені можливі шляхи їх усунення.

Особливість корупційних ризиків у діяльності кримінально-виконавчої системи України полягає у виконанні цією державною інституцією особливих функцій та завдань. Закритість цієї системи та специфічні дискреційні повноваження персоналу є тими визначальними факторами, які дозволяють виокремити особливість корупційних ризиків.

З метою нейтралізації наявних корупційних ризиків необхідне посилення моніторингу з боку громадськості за дотриманням конституційних прав та свобод громадян в умовах ізоляції від суспільства, а також за прозорістю проведення тендерних закупівель.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (дата звернення: 13.12.2025).
2. Чезаре Беккарія. Про злочини і покарання. Центр учбової літератури, 2025. С. 100.
3. Головкін Б.М. Причинність у системі детермінації злочинності. *Теорія і практика правознавства*. 2014. Випуск № 1 (5). С. 1–8. URL: <http://dSPACE.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/6358/1/Golovkin.pdf> (дата звернення: 13.12.2025).
4. Посадовець Менської колонії, де сидів Луценко, отримав п'ять років тюрми за хабар. URL: <https://glavcom.ua/news/posadovec-menskoji-koloniji-de-sidiv-lucenko-otrimav-5-rokiv-tyurmi-za-habarnictvo-506959.html> (дата звернення: 13.12.2025).

5. Судитимуть заступника начальника Менської виправної колонії за хабар. URL: <https://cheline.com.ua/news/crime/suditimut-zastupnika-nachalnika-menskoyi-vipravnoyi-koloniyi-za-habar-242169> (дата звернення: 13.12.2025).

Дата першого надходження рукопису до видання: 15.12.2025

Дата прийняття до друку рукопису після рецензування: 26.01.2026

Дата публікації: 2.02.2026

© Івашко С.В., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0